

ATVADU VĀRDI
 AKADĒMIĶIM VALENTĪNAM ŠTEINBERGAM
 (04.04.1918.–18.12.2011.)

Foto: Toms Grīnbergs. LU preses centrs

2011. gada nogalē noslēdzās akadēmiķa Valentīna Šteinberga mūžs – cilvēka, kura personība, darbs un dzīves ideāli – viss, šķiet, ir palicis tai izbijušā sabiedrības dzīves kārtībā, ko šodien uztveram kā “vēsturi”. Pārāk tālu, lai neizjustu sava laika citādību, un pārāk tuvu bezkaislīgam spriedumam.

Valentīns Šteinbergs piedzima Ukrainā – Odesas apgabala Serbkā, uz kuriem Pirmā pasaules kara priekšvakarā darba meklējumos no Latvijas bija devušies viņa vecāki. Tikai gadu vēlāk traģiski iet bojā viņa tēvs, tādēļ dēlam agri jāklūst pieaugušam: 15 gadu vecumā viņš sāk strādāt uz dzelzceļa – vispirms ir strādnieks, tad laborants un dispečers, visbeidzot, vecākais dispečers, bet paralēli mācās un ar izcilību pabeidz dzelzceļnieku tehnikumu Odesā. 1940. gadā viņš jau ir PSKP biedrs, un liekas, ka profesionālā ziņā viņa dzīve ieguvusi acīmredzamas un saprotamas attīstības kontūras, taču viņa aicinājums ir cits. Īsi pirms kara Šteinbergs iestājas Maskavas Universitātes Filozofijas fakultātes neklātienes nodaļā, kuru pabeigt viņam neizdodas, jo studēšanas iespējas kara laika apstākļos kļūst aizvien problemātiskākas un 1943. gadā tās pārtrūkst pavisam.

1945. gada pavasarī Šteinbergs atgriežas vecāku dzimtenē – Latvijā, kur kādu laiku strādā Dzelzceļa pārvaldē, bet kopš 1946. gada uzsāk darbu Latvijas komjaunatnes un partijas sistēmā, kas pavērusi karjeras durvis ne vienam vien ambiciozam padomju laika jaunam censonim. Šai savas dzīves posmā Šteinbergs turpina izglītoties: beidz PSKP CK Augstāko partijas skolu Maskavā un kā eksternis – Rīgas Pedagoģiskā institūta Vēstures fakultāti, kam seko mācības Latvijas Valsts universitātes aspirantūrā PSKP vēstures specialitātē. Šteinbergs ir aizstāvējis divas disertācijas: 1951. gadā par tēmu “Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas sagatavošana Latvijā (1917. g. marts–augusts)”, par kuru viņam piešķirts zinātņu kandidāta grāds vēsturē, un desmit gadus vēlāk – 1961. gadā par tēmu “Marksistiski ļeņiniskā filozofiskā doma Latvijā XX gs. sākumā”, par kuru iegūts zinātņu doktora grāds filozofijā. 1963. gadā Šteinbergs kļūst par LPSR ZA korespondētājlocekli, bet 1978. gadā – par akadēmiķi.

Mūža garumā Šteinbergs ir pildījis daudzus nozīmīgus amata un sabiedriskus pienākumus. Viens no profesionāli spilgtākajiem viņa dzīves posmiem ir 1962.–1970. gadā, kad viņš ir Latvijas Valsts universitātes rektors. Viņa rektorāta laikā universitāte piedzīvo virkni organizatorisku jauninājumu, starp kuriem – viņa izlolotās Filozofijas nodaļas atvēršana, kas darbu sāk 1966. gada rudenī. Kad 1971. gadā Šteinbergs pāriet uz Zinātņu akadēmijas Vēstures institūtu direktora amatā, viņš arī tur parūpējas par filozofijas sektora izveidošanu, no kura pakāpeniski izaug un 1981. gadā tiek nodibināts Filozofijas un tiesību institūts, kur Šteinbergs ir tā pirmais direktors. Varētu sacīt, ka, lielā mērā tieši pateicoties Valentīna Šteinberga uzņēmībai un netalaidībai, Latvijas kultūra pēc vairāk nekā 20 gadu ilga pārtraukuma bija atguvusi savu filozofijas komponentu.

Šteinbergs, protams, bija “ticīgs” marksists un padomju laika ideologs, kuram attiecības ar modernās Rietumu filozofijas idejām nozīmē “cīņu bez kompromisa” un pat “divkauju”, taču vienlaikus “cīņa” prasa pazišanu – un viņa vadītajā institūtā sāk attīstīties nopietni t.s. buržuāziskās filozofijas, īpaši fenomenoloģijas, pētījumi. Otrs pētniecības virziens, kas akadēmiķim bija īpaši tuvs, – filozofiskā doma paša zemē: viņa redakcijā iznākušie “Apcerējumi par sabiedriskās un filozofiskās domas attīstību Latvijā” liek pamatus turpmākiem aptverošiem pētījumiem par ideju vēsturi šajā reģionā.

Valentīns Šteinbergs ir pārstāvējis padomju filozofiju daudzos starptautiskos filozofu un sociologu forumos, no kuriem pārveda iespaidus par tolaik Rietumos aktuāliem strāvojumiem un idejām. Īpaši viņu bija aizrāvusi ekoloģijas problemātika un “zaļo” kustība Vācijā, kurai viņš uzmanīgi sekoja un pat izveidoja pētnieku grupu šīs tēmas adaptācijai padomju filozofijā. Jau 1981. gadā viņa vadībā institūts noorganizē pirmo starptautisko filozofu forumu pēckara Latvijā – Kanta “Tirā prāta kritikas” divsimtgadei veltītu simpoziju, kura dalības ģeogrāfija ir iespaidīga pat šodienas mērogiem: tā dalībnieku vidū ir filozofi no PSRS, Bulgārijas, VDR, Čehoslovākijas, Anglijas, VFR, Nīderlandes, Meksikas, Japānas u.c. Foruma atklāšanā Šteinbergs runā par mūžīgā miera ideju Kanta filozofijā.

Valentīns Šteinbergs ir vairāk nekā 300 zinātnisku un populārzinātnisku darbu autors. 1982. gadā par monogrāfiju “Čārlzs Skots no Latvijas” viņš saņēma Latvijas PSR Valsts prēmiju.

Atmodai sākoties, Šteinbergs kā viens no padomju ideoloģijas priekšstāvjiem ir spiests no institūta aiziet. Tas viņam ir smags pārbaudījumu laiks. Viņš zaudē praktiski visus savus oficiālos un sabiedriskos amatus, lai gan, iespējams, tieši šajā posmā visspilgtāk izpaužas viņa raksturs un patiesa mīlestība uz filozofiju. Viņš strādā vairākās skolās un turpina rakstīt – neatkarīgi no tā, vai viņa rakstītajam būs vai nebūs lasītājs. Viņš apcer savu laiku un cilvēku tajā. Vienai no savām pēdējām grāmatām viņš devis spilgtu nosaukumu – “Zakliatie vremei: opyt vospominanii” (Laikmeta lāsts: atmiņu skices). Šteinbergam aizejot, paliek daudz nenopublicēta – piezīmes, vērojumi, uzmetumi, kas gaida savu pētnieku un saprotošu vērtējumu.

Latvijas filozofu saime būs vienmēr pateicīga akadēmiķim Valentīnam Šteinbergam par viņa pūlēm filozofijas labā – tā, kā viņš to saprata un kā diktēja viņa pārstāvētais laiks.

Ināra Cera

Kļūdas labojums

Žurnāla 2011. gada 4. numurā 117. un 118. lpp. atsauču un piezīmju, kā arī izmantotās literatūras sarakstā norādītā autora – *Sheridan B.* vietā jābūt *Bowman S.*

Raksta autors atvainojas par pieļauto kļūdu.